

A Preah Vihear-i templom ügyében hozott ICJ ítélet, avagy egy múltba nyúló határvita rendezése (?)

A Nemzetközi Bíróság által 1959 és 1962 között tárgyalt és érdemi ítélettel záruló Preah Vihear-i templom ügye a nemzetközi kapcsolatok szakirodalmának ismert jogeseteihez tartozik. Az ügy politikai jelentőségét egyrészt annak köszönheti, hogy a II. világháború után ezen eseten fordult elő először, hogy két ázsiai állam, Kambodzsa és Thaiföld a köztük fennálló vitát az ICJ elé vitték,² másrészt a kérdés a Preah Vihear-i kolostor körül a mai napig fel-fellángoló indulatok miatt aktuálpolitikai színezettel is rendelkezik. Jelen tanulmány célja, hogy a történelmi-politikai előzmények és az eljárás lefolytatásának rövid bemutatása után az ítéletek bizonyos részeit elemezve a főbb jogi kérdéseket ismertesse és értékelje, majd rövid kitekintést nyújtson az ügy utóéletére.

A hágai Békepalotában a templom ügyével kapcsolatban nemzetközi jogi szempontból is jelentős megállapítások hangzottak el. Ezek közül minden bizonnyal a nemzetközi szerződések jogával kapcsolatos tévedésfogalom tisztázása a legismertebb,³ de számos más kérdés is terítékre került. A pergátló kifogások vizsgálatának szakaszában szó volt a kötelező joghatósági nyilatkozatok formai kellékeiről és az Állandó Nemzetközi Bíróság részére tett alávetési nyilatkozatok érvényességéről.⁴ Az érdemi ítélet is több fontos megállapítást tartalmazott: a tévedés fogalmának tisztázása mellett szó volt a hallgatólagos beleegyezés mint állami aktus mibenlétéről, az estoppel nevű jogi technikáról, valamint a térképek joghatásáról, amelyek mind a határmegállapító szerződésekkel kapcsolatos jogi tisztán-, vagy legalábbis tisztábban látás irányában tett lépéseknek tekinthetőek.

Jelen tanulmány célja, hogy a történelmi-politikai előzmények és az eljárás lefolytatásának rövid bemutatása után az ítéletek bizonyos részeit elemezve a fent említett jogi kérdéseket ismertesse és értékelje, majd rövid kitekintést nyújtson az ügy utóéletére.

A Preah Vihear-i templom, a „szent kolostor”,⁵ Dél-Ázsia egyik legszebb szentélyegyüttese⁶ Thaiföld és Kambodzsa határán, 520 méterrel a tengerszint fölött a Dangrek-hegységben található. Lélegzetelállító panorámája, művészeti és régészeti jelentősége révén igen értékes épület, 2008-ban felkerült az UNESCO Világörökségi Listájára mint kambodzsai műemlék. A templom hovatartozásával kapcsolatos indulatok a thaiföldi és kambodzsai fél között éppen ezen esemény kapcsán lángoltak fel legutóbb, ugyanis a templom feletti szuverenitást illetően két párhuzamos narratíva él, és mindkettő a templomot a saját nemzeti kincs részének tekinti.

A szentélyt a 9-12. század között a Khmer Birodalom fénykorában építették. A birodalom hanyatlásával azonban a szíami (mai thaiföldi) erők behatoltak a khmer területekre,

¹ Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolájának doktorjelöltje

² Wagner, Markus: Temple of Preah Vihear Case. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2013. 7. bek.

http://www.mpepil.com/subscriber_article?script=yes&id=/epil/entries/law-9780199231690-e216&recno=1&searchType=Quick&query=preah+vihear [2020.10.20.].

³ Shaw, Malcolm N.: International Law. Cambridge University Press, Cambridge, 2008. 941-942 o.

⁴ Lamm Vanda: A Preah Vihear-i templom ügye. In: Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei (1945-1993). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995. 138 o.

⁵ A templom khmer nevének jelentése.

⁶ St. John, Ronald Bruce: Preah Vihear and the Cambodia-Thailand Borderland. In: IBRU Boundary and Security Bulletin 1994/1. 64-68. o.

https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb1-4_john.pdf [2020.10.20.]

és fokozatos területhódításokat követően a 18. század végére megszerezték az északnyugati területek feletti kormányzást. Hogy a kambodzsai király elkerülje a teljes sziámi hódoltságot, 1863-ban francia protektorátusi státusz iránt folyamodott.⁷ A tényleges határvita kezdete tulajdonképpen a francia protektorátus idejére vezethető vissza, amikor 1904 és 1908 között Franciaország és Sziám (a mai Thaiföld) több határmegállapító szerződést is kötött egymással. Ami a Preah Vihear-i térséget illeti, annak határát először egy 1904-ben megkötött szerződésben rögzítették: a delimitáció, azaz az államhatár szerződéses megállapítása során a felek megegyeztek abban, hogy a Preah Vihear-i térségben a határt a Dangrek-hegység vízválasztóvonalára jelenti. A szerződés 3. cikke alapján létrehoztak egy francia-sziámi vegyes bizottságot is, amelynek feladata volt a határvonal kijelölése, s a bizottság el is végezte a delimitációs munkálatokat. Fontos megemlíteni, hogy a vízválasztóvonal elve szerint a templom a sziámi-thaiföldi oldalra került volna. Am a határ-megállapítás következő, demarkációs fázisához, azaz a határ térben és terepen történő meghatározásához már nem egy vegyes bizottságot neveztek ki, hanem Sziám kérésére francia tiszték végezték el a határvonalat feltérképezését. Az ily módon elkészült térképek egyikén – a vízválasztóvonal-elvvel ellentétben – az egész Preah Vihear-i részt kambodzsai területként tüntették fel. Ezt ekkoriban Thaiföld nem sérelmezte.

A konfliktus akkor éleződött ki, amikor több mint négy évtizeddel később, 1953-ban Thaiföld mégis úgy döntött, hogy a Preah Vihear-i templomot és annak környezetét magának követeli: megerősítette katonai jelenlétét a térségben és kitűzte a thaiföldi zászlót a templomra, hivatkozván arra, hogy a francia tiszték által készített térképen feltüntetett határvonal nem felel meg a tényleges vízválasztó vonalának.⁸ A két állam 1954 és 1958 tárgyalásokat folytatott a területi vitáról, azonban a kérdést nem sikerült diplomáciai úton rendezni, így Kambodzsa - a II. világháború után első ázsiai államként⁹ - 1959. október 6-án a Nemzetközi Bírósághoz folyamodott. A bíróság joghatóságát alátámasztandó elsősorban az 1957-ben kelt kambodzsai és az 1950-ben kelt thaiföldi alávetési nyilatkozatokra hivatkozott.¹⁰ Arra kérte a Bíróságot, hogy 1) mondja ki, hogy a templom Kambodzsa szuverenitása alá tartozó területen helyezkedik el s hogy 2) szólítsa fel Thaiföldöt, hogy vonja ki fegyveres erőit a térségből és szolgáltassa vissza a templomból 1954 óta elszállított tárgyakat.

Az alperes Thaiföld két pergátló kifogást terjesztett elő, azonban a Bíróság a pergátló kifogások tárgyában meghozott 1961. május 26-i ítéletében elutasította az első pergátló kifogást, egyhangúan megállapította joghatóságát a vita elbírálására, és így a második kifogást nem vizsgálta meg.

Az érdemi kérdések tárgyalása egy évig tartott és 1962. június 15-én zárult az ítélet kihirdetésével. Ebben a szakaszban a Bíróság előbb a kambodzsai keresetre válaszként adott, a térkép érvényességét megkérdőjelező thaiföldi érveket vette sorra, majd Thaiföldnek a tévedésre való hivatkozása kapcsán bocsátkozott nemzetközi jogi fejtegetésekbe. Végül az 1904 és 1907 közötti határ-megállapodásokkal foglalkozott és mondott ki ezekkel kapcsolatban fontos megállapításokat.

Az ítéletben a Bíróság 9:3 arányban úgy döntött, hogy a Preah Vihear-i templom Kambodzsa szuverenitása alá tartozó területen helyezkedik el, illetve 9:3 és 7:5 arányban azt is kimondta, hogy Thaiföldnek ki kell vonnia a katonáit a térségből és köteles

⁷ Ciorciari, John D.: Thailand and Cambodia: The Battle for Preah Vihear. Stanford Program on International and Cross-Cultural Education, Freeman Spogli Institute for International Studies. 1. o. <http://iis-db.stanford.edu/docs/379/Prihear.pdf> [2020.10.20.]

⁸ Kardos Gábor – Lattmann Tamás (ed.): Nemzetközi jog. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 101. o.

⁹ Wagner i. m. 7. bek.

¹⁰ Ezentúl hivatkozott még az 1937. évi francia-sziámi szerződés egyes rendelkezéseire, az 1946. évi francia-sziámi megállapodásra és az 1928. évi, a nemzetközi viták békés rendezésére vonatkozó genfi Általános Aktára is. Lamm i. m. 131. o.

visszaszolgáltatnia Kambodzsának a templomból 1954 óta elszállított tárgyakat.

Jelen tanulmány a következőkben a Békepalotában kimondott legfontosabb megállapításokat igyekszik górcső alá venni.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság számára tett alávetési nyilatkozatok közötti kapcsolat kérdése¹¹ az ICJ történetében számos ügy,¹² köztük Preah Vihear kapcsán is felmerült. Thaiföld első pergátló kifogásának lényege az volt, hogy véleménye szerint az 1950-ben tett alávetési nyilatkozata az 1929. szeptember 20-án az Állandó Nemzetközi Bíróság számára tett nyilatkozat 1940-ben, majd 1950-ben történő meghosszabbítását jelentette. Mivel azonban - szövege a thaiföldi kormány érve – Thaiföld csak 1946. december 16-án, azaz nyolc hónappal az Állandó Nemzetközi Bíróság megszűnte után vált az ENSZ és a Nemzetközi Bíróság Statútumának részesévé, így az Állandó Nemzetközi Bíróságnak a megszűnése még az ENSZ-be való belépés előtt érvénytelenítette a thaiföldi alávetési nyilatkozatot. Azaz Thaiföld lényegében 1950-ben már egy nem létező bíróság számára hosszabbította meg az eredeti nyilatkozatot, és mint ilyen, az nem lehet kötelező. Ezt az álláspontját igyekezett alátámasztani azzal is, hogy helyzetét azonosította Bulgáriának az izraeli-bolgár légi incidens ügyében fennálló szituációjával. Ez utóbbi ügyet azért nem volt joghatósága érdemben tárgyalnia a Bíróságnak, mert Bulgáriának az Állandó Nemzetközi Bíróság számára tett alávetési nyilatkozata még a Bíróság megszűnése előtt lejárt és azt az ország nem újította meg a későbbiekben. Thaiföld szerint a két eset megfelel egymásnak.

A Bíróság ugyanakkor rámutatott, hogy *lényeges különbség van aközött, hogy egy ország alávetési nyilatkozata lejár és azt azután szándékosan nem újítja meg, vagy pedig egy bíróság megszűnése ellenére is tesz nyilatkozatot, amely logikusan csak az újonnan létrejövő bíróság tekintetében bírhat relevanciával*, a már megszűnttel kapcsolatban nem. A Bíróság szerint Thaiföld 1950. május 20-i deklarációja semmiképpen sem irányulhatott az Állandó Nemzetközi Bíróság kötelező joghatóságának elfogadására, hiszen a thaiföldi kormány, amikor a deklarációt megtette, jól tudhatta, hogy ez a bíróság már régen megszűnt. Tehát a május 20-i deklarációval Thaiföld csakis a Nemzetközi Bíróság kötelező joghatóságát ismerhette el.¹³

Miután a Bíróság leszögezte, hogy a deklaráció tárgya csak az ICJ lehetett, megvizsgálta a nyilatkozat megfogalmazását is, hogy kiderítse, világosan kiderül-e belőle Thaiföldnek a kötelező joghatóság elismerésére irányuló szándéka. A Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy Thaiföld a Statútum 36. cikk 2. bekezdésének megfelelően egyértelműen kinyilvánította szándékát.¹⁴

Thaiföld egy másik fontos érve a fentieket követően az volt, hogy álláspontja szerint a szándék, ha azt még bizonyítani is lehet, önmagában megfelelő aktus nélkül nem keletkeztet kötelezettséget, azaz bizonyos formai követelmények megléte nélkül nem érvényes az alávetés. Erre az érve válaszul a Nemzetközi Bíróság kimondta, hogy *a joghatósági nyilatkozatokkal kapcsolatban egyetlen alaki követelmény létezik, mégpedig az, hogy a Statútum 36. cikk 4. bekezdésének megfelelően a nyilatkozatot az adott állam az ENSZ főtitkáránál tegye le.*¹⁵ A Bíróság szerint Thaiföld ennek a követelménynek is eleget tett, tehát elfogadta a Bíróság joghatóságát.

A hallgatóságos beleegyezés (acquiescence) kapcsán kifejtett bírói okfejtés jelenti az ügy egyik kulcsmozzanatát, mivel a bíróság érvelése alapján Thaiföld hallgatóságosan

¹¹ Hahn, Hugo J.: Continuity in the law of international organization. Duke Law Journal 1962/3. 379-422. o. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1814&context=dlj> [2020.10.20.]

¹² A későbbiekben például a Nicaragua-ügy volt az egyik leghíresebb eset, amelyben terítékre került az Állandó Nemzetközi Bíróságnak tett alávetési nyilatkozatok érvényességének kérdése.

¹³ Cambodia v. Thailand, Preliminary Objections. 34. o.

¹⁴ Cambodia v. Thailand, Preliminary Objections. 31-32. o.

¹⁵ Uo.

beleegyezett a Preah Vihear-i térségnek (az egyébként eredetileg kötelező erővel nem bíró) térkép szerinti felosztásába. Ez a beleegyezés kötelezi őt: a térkép hosszú éveken át történő hallgatólagos elfogadása kizárja az azzal ellentétes perbeli előadást (estoppel).

Míg az egyoldalú állami aktusok kezdetben nem bírtak jogi relevanciával, a történelem során fokozatosan váltak jogforrásokká, s ma már olyan egyértelmű állami akaratnyilatkozatoknak tekintjük őket, amelyek nemzetközi síkon joghatás kiváltása céljából jöttek létre.¹⁶ Az egyoldalú állami aktusnak több formája is lehet, tipikus esete, amikor egy állam megígér egy bizonyos magatartást, illetve kinyilvánítja az erre irányuló szándékát. Azonban az egyoldalú állami aktusok egyik legtöbb vitát kiváltó példája minden bizonnyal a hallgatólagos beleegyezés.

A hallgatás nemzetközi jogi megítélése rendkívüli módon megosztja a jogtudományt, de az mindenképpen igaz, hogy a fogalom nem tartozik a szigorú értelemben vett egyoldalú aktusok közé.¹⁷ Ahhoz ugyanis, hogy egyoldalú nyilatkozatról legyen szó, általában szükséges a nyilatkozat nyilvános, kifelé irányuló jellege, a pontos fogalmazás és a vállalt kötelezettség címzettjeinek azonosíthatósága,¹⁸ és ez a hallgatás vonatkozásában, szól egyes szerzők érve, nem feltétlenül áll fenn. Léteznek olyan vélemények, miszerint a hallgatást egyáltalán nem lehet aktusnak tekinteni, míg mások úgy vélik, hogy a hallgatás aktus ugyan, de nem válthat ki joghatást, mert hiányzik az intencionális elem. Bizonyos szerzők ugyanakkor a hallgatást is joghatást kiváltó aktusnak tekintik, amely egyszerűen annyiban különbözik más aktusoktól, hogy az intencionális elem kifejezése speciális módon történik. Vannak bizonyos esetek, amikor ez utóbbi értelmezés helyénvaló: ki lehet fejezni a szándékot például elismerés vagy – az elemzésünk szempontjából releváns – beleegyezés esetén.¹⁹

Amennyiben egy egyoldalú állami aktus valóban jognyilatkozatot jelent, az automatikusan aktiválja az estoppel nevű jogtechnikát is, amely azt jelenti, hogy egy eljárás során kizáródnak azok a perbeli előadások, amelyek ellenkeznek a peres fél tényeivel, egyoldalú nyilatkozataival. Tehát egy nemzetközi jogi mechanizmusról van szó, amely elsősorban a jogbiztonságot szolgálja azáltal, hogy általa kivédhető, hogy az államok a saját nyilatkozataikkal ellentétesen, azaz következtlenül cselekedjenek egy adott ügyben, „kihátráljanak”²⁰ saját jognyilatkozataik mögül. Az estoppel „jogi kötőereje” a jóhiszeműség elvén alapul.²¹

A Preah Vihear-i ügyben a hallgatólagos beleegyezés a bírói érvelés kulcselemét jelentette, hiszen a Bíróság a thaiföldi érveket megcáfoló gondolatmenete nagy részét erre a mozzanatra építette. Thaiföld egyik fő érve az volt, hogy a térkép, mivel azt nem a szerződés által előírt vegyes bizottság készítette, nem lehet kötelező erejű, ráadásul hibásan tünteti fel a határvonalat (a térképen kijelölt határ nem felel meg a szerződésben lefektetett vízválasztóvonal-elvnek), és a dokumentumot hivatalosan a thaiföldi kormány nem is ismerte el soha. A Bíróságnak a thaiföldi érvekre azonban az volt a válasza, hogy *az igazi kérdés tulajdonképpen nem az, hogy a térkép eredetileg kötelező erejű volt-e vagy sem, s hogy a határvonal megfelel-e a vízválasztóvonalnak vagy nem, hanem hogy a felek a vitatott térképet elfogadták-e mint a Preah Vihear-i térségbeli demarkációs munkálatok eredményét, mert ha igen, akkor egyúttal jogilag kötelező erővel is felruházták.*²²

A Bíróság véleménye szerint *ez az elfogadás nem kell feltétlenül explicit és hivatalosan is kinyilatkoztatott természetű legyen: ha Thaiföld mintegy „ráutaló*

¹⁶ Csatlós Erzsébet: Az egyoldalú állami aktusok nemzetközi jogi helyzete. In: Miskolci Jogi Szemle 2010/1. p. 132

¹⁷ Uo. 136. o.

¹⁸ Kardos – Lattmann i. m. 58. o.

¹⁹ Csatlós i. m. 136. o.

²⁰ Kardos – Lattmann i. m. 58. o.

²¹ Csatlós i. m. 137. o.

²² Cambodia v. Thailand. 22. o.

magatartásával” hallgatólagosan beleegyezett a térkép használatába, akkor az jogi kötőerejű állami aktusnak minősül. A Bíróságnak tehát azt kellett megvizsgálnia, hogy Thaiföld magatartása hallgatólagos beleegyezésnek minősül-e. A tények megvizsgálásával arra az eredményre jutott, hogy igen: miután a térkép elkészült (amelynek elkészítésére egyébként éppen a sziámi fél kérte fel a franciákat), azt elküldték a sziámi félnek is, amely akkor egyáltalán nem kifogásolta a megrajzolt határvonalat (csak hosszú évekkkel később említette először a sérelmeit), sőt, a sziámi belügyminiszter megköszönte a térképet, és annak sokszorosítását kérte a francia féltől. Ugyancsak a hallgatólagos beleegyezést bizonyítja, hogy 1930-ban a sziámi herceg meglátogatta a Preah Vihear-i templomot, amelyen a látogatáskor francia zászló volt kitűzve, de azt a herceg egyáltalán nem tette szóvá. *A Bíróság szerint a tiltakozás hosszú ideig történő elmaradása hallgatólagos beleegyezésnek minősül („qui tacet consentire videtur si loqui debuisset ac potuisset”), amelyet az sem módosít, hogy kerületi szinten ellenvetéseket fogalmaztak meg a térképpel kapcsolatban: mivel a központi vezetés nem emelt szót a térkép ellen, hallgatólagosan beleegyezett a térkép használatába, s ezáltal jogi kötőerővel rendelkező aktust tett.*²³ A Bíróság ezt a gondolatot továbbszöve *alkalmazta az estoppel jogtechnikát, azaz kijelentette, hogy a hallgatólagos beleegyezés ténye kizárja Thaiföld számára azt a lehetőséget, hogy a térkép elfogadását utólagosan megtagadja.*

A nemzetközi jogi szakirodalom elismeri, hogy *a két fogalommal (a hallgatólagos beleegyezéssel és az estoppellel) való részletes foglalkozás nívóumnak számított, ugyanakkor megemlíti bizonyos hiányosságokat, legfőképpen a fogalmak nem kellően pontos tisztázását.*²⁴ Először is, érdemes megemlíteni, hogy az estoppelt értelmezők számára máig fontos kiindulópontot²⁵ jelentő definíció valójában nem is az érdemi ítéletben, hanem az ahhoz csatolt egyik ellenvéleményben található, amelyet Spender bíró fogalmazott meg, miután az ítéletben foglalt estoppel-meghatározást túl tágának tartotta.²⁶ Másodsor, a hallgatólagos beleegyezés kapcsán is léteznek olyan vélemények, amelyek a fogalom óvatosabb használatára intenek, mondván, hogy a „hallgatás beleegyezés” elv kapcsán sokszor nagyon nehéz definiálni, hogy pontosan mit jelent a hallgatás és az inaktivitás.²⁷ Harmadsor, ahogy Malcolm N. Shaw,²⁸ Thomas Cottier és Jörg Paul Müller²⁹ jogászok rámutatnak, a Bíróság nem tisztázta azt sem, hogy mennyiben képes a hallgatólagos beleegyezés önmagában estoppelt keletkeztetni, vagy mennyiben szükségesek más feltételek is hozzá (Malcolm N. Shaw szerint a Preah Vihear-ügyben nem csupán a hallgatólagos beleegyezés játszott szerepet az estoppel alkalmazásában, hanem a szerződés szövegének értelmezése is.³⁰)

A nemzetközi jog egyik legfontosabb forrását képező nemzetközi szerződések számos szempontból meghatározóak. Átfogó rezsimek létrehozásával a nemzetközi közösség „törvényhozásaként” működnek, a nemzetközi közösség értékválasztását kifejezve és meghonosítva „szocializálnak”, és – mint ahogy az a Preah Vihear-i templom ügye esetén is fennállt – gyakran választóvonalakat húznak a szuverének közé, ezáltal megkísérelve

²³ Uo. 32-33. o.

²⁴ Wagner i. m. 4. bek.

²⁵ Shaw: i.m. 518. o.

²⁶ A bíró ellenvéleménye szerint az estoppel elv célja, hogy „megakadályozza az államokat abban, hogy olyan helyzetet támadjanak meg a Bíróság előtt, amellyel kapcsolatban világos és egyértelmű jelzést adtak más államoknak, vagy kifejezetten vagy hallgatólagosan.” Dissenting Opinion of Sir Percy Spender: I.C.J. Reports 1962. 143-144. o. <http://www.icj-cij.org/docket/files/45/4885.pdf> [2020.10.20.]

²⁷ Lam-Plattes, Tamara: The Temple Torn Between Two Nations: A Legal and Political Analysis of the On-Going Conflict Over the Preah Vihear Temple on the Cambodian-Thai Border. University of San Francisco School of Law. 10-11. o. <http://www.usfca.edu/law/docs/templeorn> [2020.10.20.]

²⁸ Shaw i. m. 518-519. o.

²⁹ Cottier, Thomas – Müller, Jörg Paul: Estoppel. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2007. bek. 6. http://www.mpepil.com/subscriber_article?id=/epil/entries/law-9780199231690-e1401 [2020.10.20.]

³⁰ Shaw i. m. 518-519. o.

nyugvópontra juttatni vitáikat.³¹

Éppen a szerződések elterjedtségével magyarázható, hogy a legtöbb politikai és jogi vitának általában van szerződésértelmezési dimenziója: a felek ilyenkor egyetértenek abban, hogy a szerződés kötelezi őket, de nagyon különböznek abban, hogy pontosan miben is áll a teendőjük. Ebből a szempontból kardinális pontot jelent, hogy például hogyan lehet szerződésekhez fenntartásokat fűzni, hogyan lehet a szerződéseket módosítani, megváltoztatni, mi a kapcsolat az egymást követő szerződések között, mikor és hogyan szűnnek meg a szerződések, és végül – és elemzésünk szempontjából ez a kérdés a legrelevánsabb – mikor nyilvánítható érvénytelennek, ezen belül semmisnek vagy megtámadhatónak egy szerződés. Ezen kérdések részletes szabályozását 1969 óta megtaláljuk a szerződések jogáról szóló Bécsi szerződésben (a szerződés 1980 óta hatályos), amelynek létrejöttéhez nagymértékben hozzájárult a Nemzetközi Bíróság joggyakorlata – a tévedés pontos meghatározására például elsőként éppen a Preah Vihear-i templom ügye kapcsán került sor.

A szerződések érvénytelenségének két fő fajtája a semmisség és a megtámadhatóság. Míg a semmisségi ok a felek akaratától függetlenül merülhet fel, addig a megtámadhatósági okot a sérelmet szenvedett fél hozhatja fel és viheti sikerre megfelelő bizonyítás esetén. Értelemszerűen ez utóbbi politikailag és jogilag is fontos eszköz lehet a szerződő felek számára. A megtámadhatóság több esetben is felmerülhet (pl. meghatalmazás túllépése, megtevesztés, megvesztegetés), jelen ügyben a tévedés fogalma került a fókuszba.

Thaiföld a korábbiakban tárgyalt érvei mellett, illetve azoknak a Bíróság általi megcáfolására reagálva egy további érvet hozott fel igazsá bizonyításához: véleménye szerint, ha a sziámi-thaiföldi hatóságok úgy is viselkedtek, mint akik a térképnek kötelező jogi erőt tulajdonítanak, azt csak azért tették, mert a térkép elfogadásakor tévedésben voltak. A tévedés olyan tényre vagy helyzetre vonatkozik, amelyet az adott állam a szerződés megkötésekor létezőnek feltételezett, s amely lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a szerződést magára nézve kötelező hatályúnak ismerje el³² - Thaiföld úgy érvelt, hogy ő is tévedés miatt fogadta el a templomot valójában Kambodzsának tulajdonító térképet.

A Bíróságnak tehát górcső alá kellett vennie a tévedés fogalmát, amelynek nyomán egy *meglehetősen fontos feltételt szabott*: „...egy fél nem hivatkozhat tévedésére, mint hozzájárulását lerontóra, ha ezen tévedés előidézéséhez a saját magatartásával hozzájárult, ha elkerülhette volna a tévedést, illetve ha a körülmények olyanok voltak, hogy azok a tévedés lehetőségére figyelmeztettek.”³³ A Bíróság, miután számba vette a térképet felülvizsgáló sziámi felek képzettségét, arra az álláspontra helyezkedett, hogy a feleknek tisztában kellett lenniük a templom jelentőségével, s ennek ellenére elfogadták a térképet minden külön vizsgálat nélkül. Ráadásul, mint ahogy arról már a hallgatóságos beleegyezés kapcsán is szó volt, a sziámi-thaiföldi hatóságok részéről a templom hovatartozásának sérelmezésére csak több évtizeddel később került először sor.

Ezzel a szűkítő jellegű megfogalmazással a Bíróság egy olyan tévedésfogalmat hozott létre, amellyel elejét vette annak, hogy a felek önkényesen visszaéljenek a tévedéssel mint megtámadási lehetőséggel és ezáltal megsértsék a szerződések jóhiszemű teljesítésének elvét. A Bíróság ezen szűkítő megközelítését későbbi ICJ-esetek során is idézték, tágabb nemzetközi jogi jelentősége pedig, mint már fentebb említésre került, abban rejlik, hogy a szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés kodifikációjakor is figyelembe vették, és annak 48. cikkébe belefoglalták,³⁴ így a Preah Vihear-i templom ügye méltán vált híressé a nemzetközi

³¹ Kardos – Lattmann i. m. 67. o.

³² Uo. 101. o.

³³ Cambodia v. Thailand. 26. o.

³⁴ Fitzmaurice, Malgosa: Treaties. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2010 http://www.mpepil.com/subscriber_article?script=yes&id=/epil/entries/law-9780199231690-

jogi tévedésfogalom tisztázásának köszönhetően.

A Preah Vihear-i templom ügye a nemzetközi szerződések jogával kapcsolatban egy további fontos elemet tárgyalt: a határszerződésekhez függelékként csatolt térképek joghatásáról is nyilatkozott. Ez a kérdés képezi talán az ügy legérdekesebb aspektusát, mivel a térképpel kapcsolatos okfejtés a klasszikus jogászai érvelés eklatáns példáját jelenti.

A Bíróság a tárgyalás elején megállapította, hogy a térképnek eredetileg egyáltalán nem volt kötelező jellege.³⁵ Viszont, mint ahogy az a hallgatólágos beleegyezés kapcsán már említésre került, a Bíróság az érvelését egy alapvetően eltérő logikára építette: *nem azt vizsgálta meg, hogy eredendően minek volt és minek nem volt kötelező jellege (hiszen ekkor a szerződés szövege lett volna mérvadó a térképpel szemben), hanem azt, hogy ezekkel szemben milyen álláspontot, viselkedést tanúsítottak a felek.* Thaiföld viselkedése a térképpel kapcsolatban hallgatólágos beleegyezés formájában jelentkező egyoldalú állami aktust jelentett, amely a térképet is jogi erejű dokumentummá tette. A Bíróság tehát az eredetileg kötelező jogi erővel nem rendelkező függeléket a feleket is kötő jogi erejű dokumentummá „léptette elő”, amely még a szerződés szövegével szemben is prioritást élvezett.

A Bíróság okfejtésének végén a szerződés értelmezését is megtette, amelyből szintén a térkép elsőbbségét olvasta ki. Véleménye szerint ugyanis a szerződő felek azt tartották szem előtt a határszerződés megkötésekor, hogy stabil és végleges megoldásra jussanak, és épp ezért iktatták be az 1904-es szerződésbe a vízválasztóvonalra való utaláson túlmenően, hogy a határt majd a helyszínen kell kijelölni, mert tudták, hogy egyedül csak a vízválasztóvonalra való utalás nem fog stabil eredményre vezetni. Tehát a Bíróság a szerződés értelmezése alapján is arra a következtetésre jutott, hogy a térképen feltüntetett vonal jelenti az érvényes határt a térségben, azaz a Preah Vihear-i templom Kambodzsa-hoz tartozik.³⁶

Bár már az ítélet meghozatalakor is felmerültek bizonyos *aggályok a szerződés szövegétől való elrugaszkodással kapcsolatban*,³⁷ összességében a Bíróságnak a térképekkel kapcsolatos okfejtése *meghatározónak tekinthető a későbbi határviták kapcsán is, hiszen az ICJ lefektette, hogy a szerződés törzsszövegét nem képező térképeknek is lehet jogi ereje*, amennyiben a felek olyan jellegű magatartást tanúsítanak vele kapcsolatban.³⁸ Ennek a mozzanatnak különös jelentősége van napjainkban is: számos területi vita vár megoldásra, amelyekben térképeknek is fontos szerepe lehet (Kuril-szigetek, Dokdo-Takeshima-szigetek).³⁹

A Preah Vihear-i templom ügye a Nemzetközi Bíróság ismertebb jogesetei közé tartozik, köszönhetően annak, hogy a hágai Békepalotában több fontos kérdéssel kapcsolatban is jelentős – ha a nemzetközi jogi szakirodalomban nem is teljes egyetértést kiváltó – kijelentés hangzott el. A Bíróság ítéletével kapcsolatban a leginkább méltatott mozzanat a tévedés fogalmának szűkítő jellegű definiálása, de fontos értelmezések hangzottak el a hallgatólágos beleegyezés és az estoppel fogalmával kapcsolatban is. A térképek joghatásának tisztázása és akár szerződésekkel szembeni prioritásának kimondása is úttörőnek számít, hiszen ezáltal a korábban csupán kiegészítő jellegű dokumentumok a határ-megállapodási

e1481&recno=6&searchType=Quick&query=law+of+treaties [2020.10.20.]

³⁵ Uo. 21. o.

³⁶ Fitzmaurice i. m. 34-35. o.

³⁷ Quintana bíró ellenvéleményében úgy fogalmazott, hogy a szerződés szövegétől nem lehet eltérni, annak prioritást kell élveznie, mivel a szerződő felek valódi szándéka az volt, hogy a vízválasztóvonalon húzzák meg a határt, és ezen az sem változtat, hogy az attól eltérő határt feltüntető térképhez igazodtak a következő évtizedekben. Dissenting Opinion of Judge Moreno Quintana: I.C.J. Reports 1962. <http://www.icj-cij.org/docket/files/45/4881.pdf> [2020.10.20.]

³⁸ Pesch, Sebastian Tho: Maps. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2013. bek. 9. http://www.mpepil.com/subscriber_article?script=yes&id=/epil/entries/law-9780199231690-e1067&recno=1&searchType=Quick&query=map [2020.10.20.]

³⁹ Wagner i. m. 7. bek.

szerződések integráns részévé váltak.

A Bíróság kijelentéseinek kritikusai ugyanakkor egyrészt a hallgatólagos beleegyezés és az estoppel fogalmainak túl tág értelmezésére, másrészt a térképek szerződésekkel szembeni túlzott felértékelésére hívják fel a figyelmet. Továbbá, a konkrét jogi megoldások elemzésén túl, az ügy tágabb kontextusát figyelembe véve még két gyakori kritika szokott megjelenni a szakirodalomban. Először is, egyes kritikusok szerint a Bíróság nem vette kellően figyelembe a kolonializmus teremtette helyzetet, azaz azt, hogy a 20. század elején Kambodzsa és Thaiföld között az alkuerőt illetően meglehetősen egyenlőtlenség állt fenn: míg Kambodzsa nevében tulajdonképpen a nagyhatalom Franciaország tárgyalta, Thaiföld egy kis, nem gyarmatosított ázsiai országgént lépett fel, értelemszerűen sokkal kisebb alkuerővel. Ahogy Tamara Lam-Plattes jogász fogalmaz: Thaiföld nem gyarmatosított országgént folyamatos fenyegetettségben érezhette magát a franciák által igazgatott Kambodzsa szomszédságában, így érthető, ha a gyarmatosítástól való félelem okán nem hangoztatta – például a Preah Vihear-i templomot Kambodzsának odaítélő térképekkel kapcsolatos – ellenvetéseit.⁴⁰ Thaiföld ráadásul szegény ázsiai országgént eleve nem rendelkezett azokkal az anyagi és tudományos forrásokkal, amelyek a határ kijelölése kapcsán Franciaországgal azonos beleszólási lehetőséget nyújtottak volna számára (ez adhat magyarázatot arra is, miért egy francia bizottságot kért fel Sziám 1907-ben a határ térbeli kijelölésére és a térkép elkészítésére).

A templom ügyét érintő másik, az előbbihez részben kapcsolódó kritika a Bíróság túlságosan jogtechnikus szemléletű hozzáállását bírálja. A Bíróság szinte egyáltalán nem vette figyelembe a kérdés komplex és érzékeny történelmi-kulturális háttérét, a két ország párhuzamosan létező narratíváját a templomot illetően. A szűk technikai értelmezés 1962-ben rövidtávon elkerülte a politikai viszály elmérgesedését, de nem volt képes hosszú távon megoldani a történelmi-normatív vitát.⁴¹

Ez utóbbi kritika jogosságát támasztja alá az a tény, hogy a Preah Vihear-i kérdés valóban a mai napig nem oldódott meg: legutóbb 2008-ban, a templom UNESCO Világörökségi Listájára való felkerüléskor lángoltak fel a hosszú évtizedek óta fennálló indulatok. Bár a jelölést egy ideig közösen menedzselte a két ország, az együttműködés egy idő után megszakadt, és végül a templom kambodzsai műemlékként került fel a listára, ezzel komoly társadalmi és politikai vitát generálva a két országban. Kambodzsában szimpátiatüntetéseket szerveztek, míg a thaiföldi fél megnövelte a katonai jelenlétét a templom körül és annak tágabb körzetében is (a kérdést egyébként tovább bonyolítja, hogy a templomot a thaiföldi oldalról sokkal könnyebben meg lehet közelíteni, mint Kambodzsából).⁴²

Az 1962-es ítélet vitamegoldási erejének hiányát bizonyítja továbbá az a tény, hogy Kambodzsa 2011-ben kiegészítő ítéletért folyamodott a Nemzetközi Bírósághoz, amelyben egyrészt ideiglenes intézkedések megtételét kérte, másrészt arra kérte a Bíróságot, hogy tisztázza, mit jelent „Preah Vihear és körzete” kifejezés, valamint Thaiföldnek az a kötelezettsége, hogy a terület integritásának tiszteletben tartása érdekében „vonja ki csapatait” a templom körzetéből. A Bíróság négy ideiglenes intézkedést hozott, amelyek közül minden bizonnyal a legérdekesebb az, amelyik a Preah Vihear-i templomot és körzetét demilitarizált övezetté nyilvánította.⁴³ A Bíróságnak ez a lépése különösen figyelemreméltó, ugyanis olyan döntést hozott, amely jóval meghaladta Kambodzsa eredeti kérését, ráadásul az ilyen jellegű,

⁴⁰ Lam-Plattes: i.m. 12-13. o.

⁴¹ Ciorciari: i.m. 2. o.

⁴² Kádas: i.m. 32-35. o.

⁴³ Request for interpretation of the judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Order of 18 July 2011: I.C.J. Reports 2011. <http://www.icj-cij.org/docket/files/151/16564.pdf> [2020.10.20.]

általában békeszerződések által meghozott rendelkezések nem jellemzőek az ICJ gyakorlatára.⁴⁴ Az ítélettel kapcsolatos vélemények egyben azt is felfedik, hogy igen eltérő elképzelések élnek az ICJ nemzetközi viták megoldásában vállalt szerepével kapcsolatban.

A Preah Vihear-i kérdés tehát a mai napig megoldatlan területi vitát jelent. A történelem bebizonyította, hogy a Bíróság 1962-es jogtechnikai jellegű okfejtése sajnos nem volt elegendő a kérdés megoldásához. A megoldási javaslatokat illetően a szakirodalomban igen eltérő vélemények léteznek - ezt a 2011-es kiegészítő ítélet rendelkezései kapcsán kialakult szakértői vita is bizonyítja. Míg egyes szerzők szerint az ICJ-nek a komplexebb társadalmi-történelmi kérdéseket is integrálnia kellene a Békepalota falai közé, más vélemények szerint bírói intézményként ezt nem tudja és nem is szabad megtennie.

Abban ugyanakkor minden szakértő egyetért, hogy a kérdés megoldása mind a két ország lakosai, mind a nemzetközi közösség számára mielőbb kívánatos lenne.

„A templom jelentéssel bír – mind kulturális szimbólumként, mind vallási-imádkozási helyszíneként – a határ mindkét oldalán élő emberek számára. Igazság szerint a Preah Vihear környékén élő emberek többsége közös ősektől származó távoli rokon, akik csupán önkényesen meghúzott államhatárok miatt szakadtak el egymástól. A két oldal sokat nyerhetne egy kölcsönös hozzáférési egyezményvel. Preah Vihear nem fiatal thaiföldi és kambodzsai katonák temetője, hanem turistákat vonzó mágnes és a határokon átnyúló kulturális tradíciók fényes példája kellene, hogy legyen.”⁴⁵

⁴⁴ Wagner: i.m. 10. bek.

⁴⁵ Ciorciari: i.m. 3. o.